

ÇİN KLASIĞI “MÜZİK KAYITLARI”NA GÖRE ANTİK ÇİN’DE MÜZİĞİN TOPLUMSAL FONKSİYONU

ACCORDING TO THE CHINESE CLASSICAL TEXT
“RECORD OF MUSIC” SOCIAL FUNCTION OF MUSIC IN
ANCIENT CHINA

Gonca ÜNAL CHIANG*

Makale Bilgisi

Başvuru: 29.05.2020

Kabul: 08.09.2020

Article Info

Received: May 29, 2020

Accepted: September 08, 2020

Özet

İnsanlığın varoluşundan itibaren, insanın duygularını etkileyerek karakterinin şekillenmesinde görev alan müzik; zamanla ritüellerle birleşerek insanın en doğal ifade aracına dönüşmüştür. İnsan, dış dünyayla iletişimde müziği kullanmaya başladığıdaysa, müzik bireysel amacının ötesine geçerek toplumsallaşmış; siyasi ve sosyal yaşamın düzenlenmesinde de önemli görevler üstlenmiştir. Müziğin, toplumların şekillenmesi sürecine yapacağı olumlu/olumsuz etkinin standardını, iç yapısında sahip olduğu bazı özellikler belirlemektedir. Buna göre; müzik ilk aşamada kendi içinde denge, uyum, ölçü, dinamizm ve düzen standartlarını sağlamalı; ikinci aşamadaysa bu standartları etkileşimde bulunduğu insana ve topluma yansıtmalıdır. Müziğin bu olumlu fonksiyonunun temel ölçütü, doğallığıdır. Doğal müzik; doğanın mükemmel düzenini örnek alan ve bu düzeni toplum düzeniyle eşleştirebilen müziktir. Ancak müziğin, ideal toplumun tek belirleyeni olduğunu düşünmek hata olur. Çünkü tarihsel gelişim sürecinde toplumlar; başlangıçta yalnızca müzik ve ritüellerle şekillenebilen ilkel ve basit yapılara sahipken; zamanla hukuk kuralları ve cezalarla kontrol edilebilen kompleks yapılara dönüşmüşlerdir. Bu bağlamda; müziğin insan ve toplum üzerindeki etkilerini konu alan Çin klasiği Müzik Kayıtları incelendiğinde, toplumsal düzeni sağlayan faktörlerin; müzik, ritüeller, yasalar ve cezalar sıralamasıyla verildiği görülebilmektedir. İnsan ve toplum için içselden dışsala, soyuttan somuta doğru ilerleme gösteren gelişim sürecinde, müziğin siyasal ve toplumsal fonksiyonlarının konu alındığı bu çalışmada; insanlık tarihinin ideal insan ideal toplum hedefi, Müzik Kayıtları klasiği çerçevesinde incelenmektedir.

* Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Sinoloji Anabilim Dalı, e-posta:goncaunal@ankara.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Müzik Kayıtları, müzik, ritüeller, toplum düzeni, yasalar ve cezalar.

Abstract

Music, which affects human emotions and helps shape its character, has been combined with rituals over time and turned into the most natural way of expression for human. When the human begins to use music to communicate with the outside world; its social goals have also been formed. The standard of the influence of music on shaping a society; is connected with some features that exist in its internal structure. According to this; music should provide the standards of balance, harmony, measure, dynamism and order in itself and it should reflect these standards on the human character and social order. But music is not the only determinant of the ideal society. Because in the historical development processes, societies initially had simple structure that could be shaped through music and rituals, but over time complex structured societies emerged that could only be controlled through legal rules and punishments. In this context; at the Chinese classical text "Record of Music" it can be seen that music, rituals, laws and punishments are given in order. In this study, the ideal human and ideal society target of the history of mankind has been examined within the framework of the classical text "Record of Music".

Keywords: Record of Music, music, rituals, social order, laws and punishments.

Giriş

İlkel zamanlardan itibaren insan duygularının direkt ifadesi olarak ortaya çıkan müzik, bireyin dış dünya ile iletişimini sağlayan en doğal ifade aracıdır. Müzik bir yandan insan kalbinde oluşan his ve duyguları somutlaştırarak bunların dış dünyaya aktarılmasını sağlarken, diğer yandan dinleyicinin kalbine nüfuz ederek duyguların oluşumuna ve karakterin şekillenmesine katkı sağlamaktadır.¹ Çin klasikleri arasında müziği konu alan *Müzik Kayıtları*² metni perspektifinden bakıldığında; ilk aşamada müzik

¹ Müzik Kayıtları metninin, müzik ile insan duyguları arasındaki ilişkiyi konu alan bölümleri, "Çin Klasik Metni Müzik Kayıtları'na Göre Antik Çin'de Müziğin Ortaya Çıkışı, Bileşenleri, Fonksiyonu ve İnsan Duygularıyla Etkileşimi" başlıklı başka bir makalede tartışılmış olup, yayımlanma aşamasındadır.

² Çin Klasikleri arasında müziği analiz ederek insan hayatında üstlendiği önemli fonksiyonu vurgulayan en önemli eser "Müzik Kayıtları"dır. İnsan kalbi ile müziğin etkileşiminden yola çıkarak, ideal insan ideal toplum hayalini gerçekleştirmeye yönelik önemli ip uçları veren klasik metin, geleneksel Çin düşüncesine ışık tutan temel kaynaklardan biridir. Müzik ve ritüellerin insan ve toplum yaşamına etkisinin konu alındığı "Müzik Kayıtları" metninde, ağırlıklı olarak müzik kavramı üzerinde durulmaktadır. Müziği, insan varlığının ve insanın dış dünya ile kurduğu ilişkisinin temel zeminine oturtan metinde, öncelikle müziği oluşturan temel unsurlar açıklanmış, daha sonra müziğin toplum düzeni, siyaset ve eğitim ile olan ilişkisi tartışılarak, Ön-Qin dönemini temsil eden somut örneklerle yer verilmiştir. Günümüze kadar pek çok dile çevrilmiş olan Müzik Kayıtları'nın Türkçe'ye ilk tercümesi Türk Sinolog

aracılığıyla oluşan duygular, ikinci aşamada insan karakterine etki ederek kişinin davranışlarını yönlendirmektedir. Böylece insan, sahip olduğu karakteri doğrultusunda gösterdiği tavır ve davranışlarla, dış dünya ile iletişim kurabilen sosyal bir varlığa dönüşerek toplumsal yaşama etki etmekte ve toplumu şekillendirmektedir.³

İnsan için, bireyselden toplumsala doğru gelişim gösteren bu şekillenme ve şekillendirme sürecinde, gelişimin olumlu yönde mi yoksa olumsuz yönde mi olacağına temel belirleyeni müziktir. *Müzik Kayıtları* metninde; müziğin olumlu etkilerinin ideal insan karakterinin oluşumunda ve ideal toplum yapısının kurulmasında ne denli önemli olduğu vurgulanırken; olumsuz etkilerinin yarattığı yıkıcı sonuçlara da dikkat çekilmektedir.⁴

Bu noktada; müziğin etkisi altında oluşan toplumsal olguların iyi-kötü standardını, müziğin öncelikle kendi iç yapısında barındırması gereken, sonra da insan karakterine ve topluma kazandırması gereken beş temel özelliğin oluşturduğunu belirtmek gerekir. Bunlar; denge (平衡), uyum (和諧), ölçülülük (適度), hareket (動態或活力) ve düzen (秩序) olarak sıralanabilir. İnsan karakterinde, insanlar arası ilişkilerde ve toplum düzeninde dengeyi, uyumu, ölçülülüğü, dinamik yapıyı ve düzeni sağlayabilen müziğin temelde iyi bir müzik olduğu ve hem insanda hem de toplum üzerinde olumlu ve yapıcı etkilere sahip olduğu söylenebilir.⁵

Müziğin sahip olduğu bu olumlu fonksiyonunun temel ölçütünü ise müziğin doğallığı oluşturmaktadır. Doğal müzik; doğa düzenini (自然規律)

Muhaddere Nabi Özerdim tarafından yapılmıştır. 1945 yılında, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı yayını olarak basılan tercüme, Büyük Bilgi ve Müzik Hakkında Notlar başlığı ile iki bölümlü bir kitap olarak hazırlanmıştır.

³ Bireysel ve toplumsal gelişim sürecinde müziğin etkisi şöyle bir örnekle açıklanabilir. Dinlediğinde insan duygularını dinginleştiren bir müzik sayesinde, kişi öncelikle içsel huzuru yakalayabilecek ve böylece dış dünya ile olumlu ilişkiler kurarak ideal toplum yaşamının oluşmasına katkı sağlayabilecektir. Bu noktada; ideal toplumu oluşturacak insan karakterine etki eden temel unsur müziktir.

⁴ Müzik Kayıtları'nın ilgili bölümleri “Çin Klasik Metni Müzik Kayıtları'na Göre Antik Çin'de Müziğin Ortaya Çıkışı, Bileşenleri, Fonksiyonu ve İnsan Duygularıyla Etkileşimi” başlıklı başka bir makalede tartışılmış olup, yayımlanma aşamasındadır.

⁵ Söz konusu dört özelliğin müzik aracılığıyla insan ve topluma kazandırılabilmesi için öncelikle müziğin bu özellikleri taşıyor olması gerekmektedir. Ancak; dengeli, uyumlu, ölçülü ve dinamik olan her müziğin insan ve toplum üzerinde aynı etkileri göstereceğini söylemek doğru olmayabilir. Çünkü insan karakterinin ve toplumun şekillenmesine etki eden ve müziğin dışında kalan pek çok etken mevcuttur. Bu etkenler insan ve toplum üzerinde tek başlarına etkin rol oynayabildikleri gibi, müziğin insan ve toplum üzerindeki fonksiyonuna da etki edebilmekte ve müziğin etki yönünü değiştirebilmektedirler. Dolayısıyla müziğin, insan karakteri ve toplumsal yapının şekillenmesinde çok önemli bir role sahip olduğunu belirtirken, bu süreci tek başına yönetmediği gerçeğini göz ardı etmemek gerekmektedir.

örnek alan ve doğal düzene bağlı kalabilen müziktir. Bu tür müzik, etkisi altına aldığı insan ve topluma da doğal düzene uyumu ve bağlılığı şart koşturmaktadır. *Müzik Kayıtları* metninde; yerin, göğün, evrenin ve doğanın mükemmel düzeni örnek alınarak üretilen müziğin; ideal insan ideal toplum hedefinin zeminine yerleştirildiği görülebilmektedir. Buna göre ancak doğaya uyum sağlayabilen müzik, doğa düzeniyle uyum sağlayabilen ideal toplum düzeninin oluşumuna katkı sağlayabilmektedir.

Bu noktada; öncelikle *Müzik Kayıtları* metninde, doğa düzeninin (自然規律) ve doğa düzenini oluşturan temel kavramların nasıl tanımlandığına bakmak, sonra da müziğin doğa düzenini örnek alarak ideal toplum düzeninin oluşumuna nasıl katkı sağladığını anlamak gerekmektedir.

İdeal Toplum ile Doğa Düzeni Arasındaki İlişki

Müzik Kayıtları metninde doğa düzeni ile ilgili olan kısımlar; doğada canlı ve cansız varlıkların oluşturduğu çeşitli doğa fenomenleri üzerinden aktarılmaktadır. Bunlara şöyle birer örnek gösterilebilir: *Yerin enerjisi yükselirken, göğün enerjisi alçalır*⁶. *Yin ve Yang karşılıklı bir temas içindedir, gök ve yer karşılıklı faaliyette bulunur. Tabiat gök gürültüsüyle harekete geçer, rüzgar ve yağmur ortaya çıkar, doğa dört mevsimle hareket eder; güneş ve ay ile ısınır, bir çok varlık doğar ve değişir*⁷. *Gök ve yer arasında yin ve yang enerjileri birleşir ve uyum sağlar (birbirini var eder), ısınarak her yeri kaplar ve varlığı besler. Bu şekilde, bitki örtüsü iyi gelişir; tomurcuklar ortaya çıkar, kuşlar uçar, hayvanlar büyür ve uykuda olan böcekler uyanır ve hayata döner. Kanatlılar yumurtadan çıkar, tüylüleri gebe kalır, gebe olanlar düşük yapmaz, yumurtlayanların yumurtası kırılmaz*⁸.

Alıntılarda görülebileceği gibi, doğanın kendini var eden ve varlığa yaşam ortamı sağlayan son derece dengeli bir düzeni vardır. Bu düzen içerisinde tüm varlıklar doğar, gelişir ve değişime uğrar. Bu dengeli düzen, varlık için; hareket, uyum ve yaşam demektir. Bu düzenin içerisinde ortaya çıkarak insan karakterine, insanlar arası ilişkilere ve toplumsal yaşama etki eden müzik ise, ancak içinde bulunduğu düzeni örnek alarak olumlu ve yapıcı etkiler yaratabilir. Bu bağlamda doğa temelinde üretilen bir müzik, her şeyden önce kendi iç yapısında dengeyi, uyumu, hareketi, düzeni ve yaşam enerjisini barındırmalıdır. Söz konusu tespit, metnin otuz birinci bölümünde ayrıntılı şekilde ele alınmıştır: *Bundan sonra sesler çıkmaya*

⁶ Bu cümlede yükselme, buharlaşmayı; alçalma ise yağmuru ifade etmektedir.

⁷ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 19. *Academia Sinica Database*. <https://ctext.org/liji/yue-ji> (Web. Erişim: 20 Mayıs 2020).

⁸ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 40.

başlar, bu seslere qin ve se⁹ ile eşlik edilir... Bunlar yüce ahlakın ışığıyla parlar, dört enerjinin¹⁰ uyumuyla hareket eder, varlığın temel prensibini yansıtırlar. Bu yüzden, bu tür müzik saflığı ve parlaklığıyla göğe, uçsuz bucaksızlığıyla yere, başlangıcı döngüsü ve bitişiyile bir yılın dört mevsimine, dairesel akıcılığıyla rüzgar ve yağmura benzer. Tıpkı beş rengin hiç karışıklık olmadan harika eşleşmesi gibi, tıpkı sekiz rüzgarın birbirine müdahale etmeden uyumla birbirini takip etmesi gibi. Yüzlercesi kendine ait bir düzen içerisindedir. Küçük ve büyük sesler karşılıklı oluşur, başlangıç ve son karşılıklı meydana gelir. Birlikte söylenen şarkılarda uyum vardır, kimisi net kimisi bulanıktır, bunlar birbirinin ardından gelir ve düzen sağlar. Bu yüzden, böyle bir müzik alışkanlık haline geldiğinde, insanlar arasındaki ilişkiler netleşir; beden sakinleşir; toplumsal gelenekler değişir, dünya sükunete kavuşur.¹¹

Alıntıda doğal müziğin temel özelliklerinden bahsedilmektedir. Buna göre; sesler ve müzik aletlerinin kombinasyonu ile oluşan müzik, evren ve varlığın kaynağı ve tabiatın temel unsurları ile eşleştirilmiştir. Doğal düzenin (自然規律) bir parçası olan ve doğayı model alan müzik; sadeliği ve tabiiliğiyle göğe; dinleyenin kalbinde yeni ufuklar açan zengin içeriğiyle ise yere benzetilmektedir. Müziğin girişi, akışı ve sonlanması tıpkı bir yılın dört mevsimi gibi sürekli ve düzenli bir döngüyü andırmaktadır. Müziğin melodisi tıpkı rüzgar ve beraberinde getirdiği yağmur gibi art arda gelen bir akıcılığa sahiptir. Farklı tonların bir araya gelmesiyle oluşan melodi, tıpkı doğada birbirine müdahale etmeden farklı yönlerden esen rüzgarların uyumuna ve temelde birbirine zıt olmakla birlikte, bir araya geldiklerinde tabiatta mükemmel bütünü oluşturan renk tonlarına benzetilmektedir.

Doğada varlıklar çok farklı ve çok çeşitlidir. Doğanın mükemmel düzeni, bu çeşitliliğin uyum ve denge içerisinde var olması sayesinde sağlanmaktadır. Bu ideal düzen örnek alınarak üretilen ideal müzikte ise; zıt sesler ve farklı tonlar birbiri ardına sıralanarak belli bir düzen içerisinde uyumlu ve dengeli bir bütünü oluşturmaktadır. Doğal düzenin içinden gelen ve onun bir parçasını oluşturan bu tür müzikler duygulara yansıdığında insan karakterinin olumlu yönde şekillenmesine katkı sağlarken; insanlar arası ilişkilere ve toplum yaşamına yansıdığında, insan için ideal olan toplumsal düzenin kurulmasında önemli roller üstlenmektedir.

Ancak bu noktada müziği; ideal insan ideal toplum hedefine ulaşma

⁹ 琴qin ve 瑟sè: telli çalgılardan olan kitarra ve erganun'dur.

¹⁰ Metinde geçen dört enerji temelde; yin陰氣, yang陽氣, güçlü強氣 ve yumuşak弱氣 enerjileri temsil etmektedir.

¹¹ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 31.

sürecinin tek belirleyeni konumuna getirmek hatalı olur. Çünkü insan karakterinin ve toplumun şekillenmesi aşamasında, sürece etki eden ve müziğin dışında kalan pek çok etken mevcuttur. Bu etkenler kimi zaman insan ve toplum üzerinde tek başlarına etkin rol oynarken, kimi zaman da müzikle birleşerek müziğin etki kuvvetini ve yönünü değiştirebilmektedirler. Söz konusu etkenler arasında en ön plana çıkan ritüellerdir (禮儀).

Toplumda insanlar arasında sorunsuz ve ideal ilişkiler kurulmasının temeli her ne kadar insan karakterinin olumlu özelliklerine bağlı olsa da; toplu yaşama düzeni içerisinde, birbirinin hayatına kaçınılmaz etkilerde bulunan insanların tutum ve davranışlarını gerektiğinde teşvik eden, gerektiğindeyse sınırlandırıp kontrol altına alarak düzenleyen bazı kural ve normlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda; ideal toplum düzeninin oluşturulması sürecinde; içte faaliyet göstererek insanın dış dünya ile kurduğu ilişkinin ilk basamağını oluşturan *müziğin* (音樂) yanı sıra, dışta faaliyet göstererek insanlar arası ilişkileri, toplumsal sınıf ve mevkiileri belirleyen, bir arada yaşamanın temel şartlarından olan sorumluluk ve görevleri kurallara bağlayan ve oluşturduğu hiyerarşik düzen ile toplumsal standartları oluşturan *ritüeller*'den (禮儀) de söz etmek gerekmektedir.

Müzik Kayıtları metninde, müzikten sonra en çok dikkat çeken kavram *ritüel* (禮儀) kavramıdır. Metinde ritüellerin, müziğin temelinde ortaya çıktığı ve müziğe uyum sağlamak koşuluyla uygulandığı belirtilmekle birlikte; temelde müziğin ayrılmaz bir parçası olduğuna dikkat çekilerek, önemi vurgulanmaktadır. Klasik metinde ritüellerin de, müziğin gösterdiği fonksiyon gibi, insan ve toplum üzerinde olumlu ve yapıcı etkiler yaratabilmesi; doğa ile iç içe olması ve doğa düzenini (自然規律) örnek alması şartına bağlanmaktadır. Bunun en açık örneği, metnin on sekizinci bölümünde geçen şu cümlelerde karşımıza çıkmaktadır: *Göğün yüceliği ve yerin mütevaziliğine göre, hükümdar ve tebaasının farkları düzenlenmiştir. Alçak suların ve yüksek dağların görünüşlerine istinaden, toplumun aşağı ve üst tabakalarının mertebeleri belirlenmiştir. Göğün hareketliliğinin ve yerin sükunetinin rutin prensipleri vardır; büyük ve küçük arasında farklar vardır. Benzer gruplar bir arada sınıflandırılmıştır; varlıklar farklı gruplara göre ayrılmıştır; her birinin özü ve mukadderatı birbirinden farklıdır. Gökte farklı olgular; yerde farklı şekiller vardır; bu yüzden, ritüeller yer, gök ve tüm varlıkların farkını belirler.¹²*

Göğün ve yerin varlıklar için yarattığı doğal düzene (自然規律) dikkat çeken alıntıda, toplumun da doğaya benzer bir yapıya sahip olduğuna ve

¹² Liji Yueji 禮記 □ 樂記, Bölüm 18.

ideal bir toplum düzeninin ancak doğa düzeni örnek alınarak oluşturulabileceğine vurgu yapılmaktadır. Buna göre; hükümdar ile tebaası, yöneticiler ile halk ve üst ile ast makamlar arasında var olması gereken sınıf, tabaka ve mevkiî farkları doğadaki düzeni model alan ritüeller aracılığıyla belirlenmiş ve her sınıfın üstüne düşen görevi yapması ve toplum düzenine katkıda bulunması sağlanmıştır. Bu noktada; hükümdarın yüceliği göğün yüceliğiyle, tebaasının uysallığı yerin mütevazılığı ile eşleştirilmiştir. Toplumsal sınıflar oluşturulurken ise toplumdaki yüksek ve alçak mevkiiler için coğrafik olarak yüksekte konumlanan dağlar ile alçakta konumlanan sular (deniz, nehir, göl) örnek teşkil etmiştir.

Buraya kadar *Müzik Kayıtları* metninden yapılan alıntılar üzerinden genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; ideal insan karakterinin oluşumu ve ideal toplum düzeninin sağlanması sürecinde, sırasıyla içte ve dışta fonksiyon gösteren müzik ve ritüeller; ortaya çıkma ve uygulanma aşamalarında, doğa ile yakın ilişki kurmak ve doğayı örnek model almak suretiyle faaliyet gösterirlerse, insan ve toplum üzerinde olumlu etkiler bırakabilen ve söz konusu sürece yapıcı katkılar sağlayabilen bir sisteme dönüşmektedir. Çünkü ancak doğanın mükemmel yapısını örnek alan müzik ve ritüeller, kendi iç yapılarında dengeyi, uyumu, dinamizmi, ölçülülüğü ve düzeni barındıracak, böylece etki ettikleri insan ve topluma da aynı temel özellikleri kazandıracaklardır. *Müzik Kayıtları* metninde bu durum şu cümlelerle ifade edilmiştir: *En yüce müzik, gök ve yer ile uyumludur, en yüce ritüel, yer ve gök gibi düzenlidir. Uyum sayesinde varlıklar sahip oldukları mevkiyi kaybetmezler, düzen olduğu içinse yer ve göğe dua edilir... Böyle olduğundan, tüm ülkede karşılıklı saygı ve sevgi oluşur. Ritüeller farklılıklara sahip olan insanların karşılıklı saygı duymasını sağlar, müzik farklı melodilere de sahip olsa karşılıklı sevgiyi sağlar. Ritüel ve müziğin toplumsal görevi aynıdır...*¹³

Müzik ve Ritüellerin Temel Prensipleri

Müzik ve ritüeller her ne kadar bir sistemin iki yönü ve bir bütünün iki yarısını oluşturuyor olsalar da, hem sahip oldukları temel özellikler hem de üstlendikleri görevler açısından önemli farklara sahiptirler. *Müzik Kayıtları* metninde oldukça dağınık biçimde verilmiş olan müzik ve ritüel tanımlamaları üzerinden bir sınıflandırma yapıldığında; müzik ve ritüeller arasındaki farkları temelde beş bağlamda değerlendirmek mümkün gözükmektedir. Buna göre; aidiyet açısından bakıldığında müziğin göğe (天), ritüellerin yere (地) ait olduğu; karakter özellikleri açısından

¹³ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 12.

bakıldığında müziğin hareketi (動態), ritüellerin sükuneti (靜態) temsil ettiği; üstlendikleri görev açısından bakıldığında müziğin birleştirici (統合), ritüellerin ayrıştırıcı (分別) bir özelliğe sahip olduğu; insan üzerindeki işlevleri açısından bakıldığında müziğin içsel duyguları (內在情感), ritüellerin dışsal tavır ve davranışları (外在態度與行為) şekillendirdiği; son olarak insana kazandırdıkları ahlaki özellikler açısından bakıldığında müziğin sevgi (仁愛), ritüellerin ise saygı, doğruluk ve adalet (尊重, 誠實與公正) erdemlerini temsil ettiği ve insana kazandırdığı görülebilmektedir. *Müzik Kayıtları* metninin pek çok bölümünde iç içe geçmiş olan bu kavramları, metinden örnekler vererek somutlaştırmak mümkündür. Buna göre; ilk olarak müzik ve ritüellerin gök ve yer ile ilişkilerine bakılabilir.

Metnin on dört ve on yedinci bölümlerinde müziğin göğe, ritüellerin ise yere ait olduğu bilgisi verilmektedir. Söz konusu bölümler şu şekildedir: *Müzik gökten yükselir; ritüeller yerden meydana gelir.*¹⁴, *Müzik uyumu vurgular; tanrılara tâbidir, göğe aittir; ritüeller farkları vurgular, ruhlara tâbidir, yere aittir.*¹⁵ Bu noktada, söz konusu bölümlerde geçen *gök* ve *yer* kavramlarını fiziki anlamdaki gökyüzü ve yeryüzü olarak değerlendirmenin hatalı olacağını belirtmek gerekir. Öncelikle burada söz edilen *gök* (天), fiziksel göğü değil; evren ve varlığın yaratıcısı olan doğal düzeni ifade etmektedir. Başlangıcı ve sonu olmayan, var olmak için kendinden başka hiçbir güce ihtiyaç duymayan bu sonsuz enerji, insanın da içinde yer aldığı tüm varlıkların temelini ve yaşam kaynağını oluşturmaktadır. Metinde göğün karşıtı olarak verilen *yer* (地) kavramı ise, insanın varoluşundan sonra ortaya çıkan ve tamamen insan ürünü olan medeniyete karşılık gelmektedir. Bu bağlamda klasik metinde müzik; gösterdiği içsel faaliyetler açısından insan ruhunun varoluşu ile özdeşleştirilirken; ritüeller, insan davranışlarını ve toplumu şekillendiren dışsal fonksiyonu ile, insan medeniyetinin bir ürünü ve maddesel dünyanın bir parçası olarak tanımlanmaktadır.

Müzik Kayıtları metninde üstü kapalı değinilen göğün yaratma fonksiyonu ve yaratma süreci, Çin düşünce tarihinde farklı görüşleri savunan pek çok düşünür tarafından konu edilmiş ve çok sayıda klasik metine kaydedilmiştir. Bu metinler içeriksel olarak farklı tartışmalara sahip olmakla birlikte, pek çoğu göğün yaratma sürecini; içerisinde sonsuz potansiyel ve ihtimal barındıran, son derece dinamik ve hareketli bir süreç olarak tanımlanmaktadır.¹⁶ *Müzik Kayıtları* metninde de benzer biçimde yapılan

¹⁴ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 14.

¹⁵ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 17.

¹⁶ Örneğin; Taoist düşüncenin kurucusu Laozi, yaratıcı enerjinin yaratma sürecini ifade

yaratıcı göğün hareketliliği tespiti, özellikle on sekizinci ve yirminci bölümlerde *yerin sükuneti* ile karşılaştırmalı olarak verilmektedir. Yaratıcı göğün yaratma süreci, durmaksızın devam eden bir dinamiğe sahiptir. Bu süreç, başlangıçta içerisinde pek çok ihtimali ve pek çok varlığın potansiyelini barındırır. Göğün yaratma sürecinin bu başlangıç aşamasında, henüz hiçbir şey belirlenmemiş ve sınırlandırılmamıştır. Oysa süreç tamamlandığında söz konusu potansiyeller varlık kazanır, şekle bürünür ve belli bir biçimselliğe sahip olur. Bu noktada sayısız potansiyel ve sonsuz ihtimal şansını kaybeden varlık, sınırlandırılarak tek bir beden ve tek bir biçimle yeryüzünde hayat bulur. Bu da varlık için göksel hareketliliğin son bulunduğu ve yeryüzünün durağanlığı ve sükunetiyle tanıştığı andır. Dolayısıyla *Müzik Kayıtları* metninde yaratıcı gök, *hareketliliği*; varlığın yaşam alanı olan yer ise *durağanlığı* ve *sükuneti* temsil etmektedir. Yukarıda sözü edilen bölümler metinde şöyle kaydedilmiştir: *Göğün hareketliliğinin ve yerin sükunetinin rutin prensipleri vardır...¹⁷, Durmaksızın devam eden hareket göğü gösterir, durgunluk ise yerin göstergesidir. Bazen hareket ederek, bazen sükunete çekilerek, gök ve yer arasındaki her şey meydana gelir.¹⁸*

Müzik Kayıtları metninde, göğün ve yerin tanımı içerisinde yapılan *hareket* ve *sükunet* (動態-靜態) ayrımı; göğe ait olan müzik ile yere ait olan ritüeller arasında da benzer bir ayrımı ortaya çıkarmaktadır. Buna göre; insan yaratılışının temelini oluşturan göğün; hareketliliği, değişkenliği, acıcılığı, içerisinde barındırdığı çeşitli potansiyeller ve ihtimaller, müziğe sirayet ederek hem müziğin temel iç yapısında hem de insan duygularına olan etkisinde olumlu bir dinamizm etkisi yaratmaktadır. Müziğin aksine; insan ürünü olan ve medeniyet içerisinde şekillenen ritüeller ise; bir taraftan sahip oldukları belirgin çerçeve ve somut içerik sayesinde, sınırları belli olan durağan bir yapıyı yansıtırken, diğer taraftan oluşturdukları kural ve normlar aracılığıyla etki ettikleri toplumda sakinliği ve sükuneti sağlayan bir düzen oluşturmaktadırlar. Bu sebeple; göğe ait olan müziğin *hareketi*, yere ait olan ritüellerin ise *sükuneti* temsil ettiğini söylemek hatalı olmayacaktır.

Müzik ve ritüellerle ilgili olarak, *Müzik Kayıtları* klasîğinde verilen tanımlardan yola çıkarak ulaşılabilen diğer bir fark ise müziğin *birleştirici*

ederken, bu sürecin başlangıcı ve sonu olmayan, içinde pek çok ihtimali barındıran ve hiç durmayan çift yönlü bir hareket (雙向運動) olarak ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Chiang Ünal Gonca, “Üç Yönüyle Dao De Jing: Evren, İnsan ve Siyaset”, *Felsefe Dünyası* 2011/2, Sayı: 54, s. 163-164.

¹⁷ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 18.

¹⁸ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 20.

(統合), ritüellerin ise *ayrıştırıcı* (分別) özelliğidir. Buna göre; etki alanına aldığı her şeyi biçimlendirerek sınırlarını belirleyen ve böylelikle her birini belirli çerçeveler kapsamında sınıflandıran ve gruplara ayıran ritüeller, bu yöntemle varlıklar arasındaki farkları vurgulamakta ve onları ayrıştırarak her birinin görev ve sorumluluklarını belirlemektedir. Müzik ise farklı varlıklar arasındaki benzerliklere dikkat çekerek, her birinin yaratılış sürecinde sahip olduğu ortak potansiyelleri vurgulamaktadır. Böylece müzik, ritüellerin aksine, varlığı kalıplarından ve sınırlılıklarından kurtararak, birbirlerine uyum sağlayabilme özelliklerini açığa çıkarmakta ve onları bir araya getirerek aralarında birlik sağlamaktadır. Konuyla ilgili olarak, metnin ilgili bölümlerinden şu örnekler dikkat çekicidir: *Müzik birleştirir, ritüel ayrıştırır; benzerlikler yakınlaştırır, farklılıklar mesafe koyar... Ritüellerin mantığı tespit edildiğinde, yüksek ve aşağı tabakalar arasında farklar netleşir, müzik kültürünün birleştiriciliğinden ast ve üst tabakalar arasında bir birlik meydana gelir.*¹⁹ *Müzik, gök ile yer arasındaki uyumu yansıtır, ritüeller ise gök ile yer arasındaki sıradır (düzendir). Bu uyum tüm varlıkların kendi benliklerini kazanmasını sağlarken, bu sıra (düzen) bütün varlıkların arasındaki farklılıklar ortaya koyar...*²⁰ *Müzik benzer olanları birleştirir, ritüeller farklı olanları ayırt eder. Ritüel ve müzik sistemi, tüm insan duygularına ve ilişkilerine nüfuz etmiştir.*²¹

Müzik Kayıtları metninde geçen müzik ve ritüel tanımlarına, insan karakteri ve davranışları üzerindeki etkileri bağlamında bakıldığında ise temelde iki ayrı sınıflandırma yapılabilmektedir. Bunlardan ilki *içsellik ile dışsallık* (内在性-外在性) ayrımı, ikincisi ise *sevgi ile saygı* (仁愛-尊重) ayrımıdır. Buna göre; müzik içte faaliyet göstererek insan duygularını ve karakterini şekillendirirken; ritüeller dışta faaliyet göstererek, öncelikle insan tutum ve davranışlarına yön vermekte, daha sonra da içinde barındırdığı dini, ahlaki ve kültürel kurallar ve prensipler sayesinde sosyal ilişkilerin standartlarını belirlemekte ve toplumsal düzenin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Çinli araştırmacı Ye Jinxia da müzik ve ritüellerin birbirini tamamlar nitelikteki faaliyetlerine istinaden şöyle bir görüş bildirmektedir: *Ritüeller dışsal, müzik içsel etki yaratır. Bunlardan biri yoksa diğerinde de düzen sağlanamaz. Ritüeller ve müzik birlikte geliştiği taktirde ancak toplumda istikrar sağlanabilir.*²² Konuyla ilgili olarak *Müzik Kayıtları* metninde geçen bölümlerden bazıları da şunlardır: *İnsanın içsel duygularına*

¹⁹ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 10.

²⁰ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 14.

²¹ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 38.

²² Ye Jinxia, "Ruanji Yuelun Yu Jikang Shen Wu Ai Yuelun Yi Feng Yi Su Guan Zhi Bijiao", *Journal of Yuanpei University of Science and Technology*, No:12, Aralık 2005, s. 117.

uyum vermek ve dışsal davranışlarını düzenlemek müziğin ve ritüellerin görevidir²³,...Kalbi şekillendirmek için müziğin kullanılması gerekir. Ritüelleri kullanarak insanın dış görüntüsünü düzeltir, saygın ve ciddiye hali hale getirilir... Bu sebeple, müzik kalpte fonksiyon gösterir, ritüeller dışarda hareket eder²⁴,...Müzik insanların faziletini yansıtır, ritüeller ise aşırı davranışlara engel olur²⁵, Müzik değişmeyen duyguları ifade eder, ritüeller değişmez prensipleri görünür hale getirir²⁶.

Müzik Kayıtları metnine göre, müziğin insana etki etmesiyle birlikte, insan kalbinde ortaya çıkan en belirgin duygu sevgidir. Sevginin kalpte oluşmasıyla birlikte; mutluluk, insancılık, uyum ve fazilet gibi kavramlar da kendiliğinden ortaya çıkarak insan karakterine olumlu katkılar yapmaktadır. Ritüeller ise insan davranışlarını düzenleyerek, kişiye doğruluk ve dürüstlük erdemlerini kazandırırken, kişinin dış dünya ile ilişkilerine denge kazandırmakta, görev ve sorumlulukları kapsamında sınıflara ayırdığı makam, mevkii ve gruplar arasında saygı ve adalet ilkelerini etkin hale getirmekte, böylece yıkıcı rekabet ortamının oluşmasına engel olmaktadır. Söz konusu tespitler, metnin şu bölümleri üzerinden yapılabilmektedir: İnsancılık veya sevgi müziğe, doğruluk veya adalet ritüellere yakındır²⁷, Müzik halkın kalbine girdiğinde nefreti yok eder, ritüeller uygulamaya konulduğunda, halk rekabet kavgasına girmez²⁸, Ritüeller insanların farklılıklara sahip olanların karşılıklı saygı duymasını sağlar, müzik farklı melodilere de sahip olsa karşılıklı sevgiyi sağlar²⁹, Şarkı sözleri ve tonlar müziğin içeriğini oluşturur; insanın sahip olduğu sevgi, mutluluk, müziğin fonksiyonunu oluşturur. Denge, doğruluk, saflık, gibi kavramlar ritüellerin temel karakteridir; saygı, uyum, kurallarla gelen denge, ritüellerin görevidir...³⁰, İnsancılık ilkesiyle insanlar sevilir ve korunursa, doğruluk ilkesiyle insanların hataları düzeltilirse, işte o zaman halk doğru yola yönlendirilmiş olur³¹.

Üstlendikleri farklı fonksiyonlarla, insan karakteri ve toplum üzerinde etkin rol oynayan müzik ve ritüeller, temelde bir bütünün iki ayrı parçasını oluşturmaları sebebiyle, birbirini destekleyen ve var eden doğal bir sistemi

²³ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 10.

²⁴ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 45.

²⁵ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 25.

²⁶ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 38.

²⁷ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 17.

²⁸ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 11.

²⁹ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 12.

³⁰ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 15.

³¹ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 10.

temsil etmektedirler. Bu sistem içerisinde; ritüeller, farkları vurgulayarak hiyerarşik düzeni sağlarken, farklı sınıflar arasında saygı ve itaat ilkelerini aktif hale getirerek, toplumda adaletli bir düzen sağlamaktadır. Müzik ise söz konusu farklar arasındaki benzerlikleri ön plana çıkararak, farklı grupların uyumunu sağlamakta ve toplumda yapıcı bir beraberlik ve bütünlük ortaya çıkarmaktadır. Ancak fonksiyonları ayrı olmakla birlikte, hem müziğin hem de ritüellerin temelde tek bir ortak hedefi olduğunu söylemek gerekmektedir; bu da, insan karakterinde, insanın dış dünya ile ilişkilerinde ve toplum düzeninde istikrarı ve dengeyi sağlamaktır.

İdeal Toplum Düzeninin Kurulmasında Yasalar, Cezalar ve Eğitimin Fonksiyonu

Müzik Kayıtları metninden buraya kadar yapılan tespitler üzerinden; bir toplumda istikrarın, dengenin ve düzenin sağlanmasının ilk şartının; doğanın mükemmel düzeniyle uyumlu olarak ortaya çıkan ve etkileşimde bulunduğu ortama da aynı doğal düzeni şart koşan *müzik ve ritüeller* (禮樂) olduğunu söylemek mümkündür. Ancak; ideal toplumun oluşumuna etki eden faktörlerin yalnızca müzik ve ritüellerle sınırlı kaldığını düşünmek hatalı olacaktır. Çünkü toplumlar, tarihsel gelişim süreci içerisinde, doğal yaşama en yakın olan ve yalnızca insan duygularıyla yön verilebilen ilkel yapıdan başlayarak gelişim göstermiş ve zamanla; önce gelenek ve göreneklerle düzen sağlanabilen orta boy toplumlara, sonra da hukuk kuralları ve cezaların etkin uygulanmasıyla ancak kontrol edilebilen kompleks yapıli toplumlara dönüşmüştür. Bu sebeple; medeniyetin ileri düzeyde gelişim göstermiş olduğu bir toplumda, toplumsal yaşamın yalnızca duyguları yöneten *müzikle* veya içerisinde örf, adet, gelenek ve görenekleri barındıran *ritüellerle* düzenlenebileceğini söylemek mümkün olmayacaktır.

İlkel ve basit toplum düzeninden, medeni ve kompleks toplum düzenine doğru gelişim gösteren bu tarihsel süreçte, topluma yön veren faktörlerin de temelde içten dışa ve soyuttan somuta doğru gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda; *Müzik Kayıtları*'nın ilgili bölümlerine bakıldığında da, toplumsal düzeni sağlayan faktörlerin; *müzik* (樂), *ritüeller* (禮), *yasalar* (政) ve *cezalar* (刑) sıralamasıyla verildiği görülebilmektedir. Söz konusu bölümlere şöyle birkaç örnek verilebilir: ...*Bu yüzden (yöneticiler); ritüelleri kullanarak insanların amaçlarına doğru yön verdiler; müzik kullanarak insanların seslerine ahenk (uyum) verdiler; yasalarla insanların davranışlarını düzene soktular; cezalarla insanları kötülükten korudular. Ritüeller; müzik, cezalar ve yasaların amacı tekti;*

bunlar halkın zihninde birlik sağladı ve siyasete doğru yolu çizdi³², Ritüeller halkın kalbini ıslah ederken, müzik halkın sesine ahenk (uyum) vermek içindir, yasalarla düzen sağlanır, cezalarla düzen korunur. Müzik, ritüeller, yasalar ve cezalar; bu dördü birbirine uyum sağlar ve çatışmazsa, erdemli hükümdarların doğru yöntemleri gerçekleştirilmiş olur³³, İnsanın içsel duygularına uyum vermek ve insan dışsal davranışlarını düzenlemek ritüellerin ve müziğin işidir. Ritüellerin mantığı tespit edildiğinde, yüksek ve aşağı tabakalar arasında farklar netleşir, müzik kültürünün birleştiriciliğinden ast ve üst tabakalar arasında bir birlik meydana gelir. İyi ile kötü netleştirildiğinde, erdemli ve erdemsiz arasındaki fark ortaya çıkar. Cezalarla şiddet önlendiğinde, erdemli kişiler yüksek mevkilere getirildiğinde, yönetimde eşitlik sağlanmış olur³⁴.

Alıntılardan anlaşılacağı üzere; duygulara hitap eden müzik insan karakterinin iç dengesini sağlamakta ve onu dış dünyayla uyumlu hale getirmektedir.³⁵ Ritüeller ise kişinin davranışlarına yön vermekte ve böylece insan ürünü olan örf, adet, gelenek ve göreneklerin verimli olacak şekilde biçimlenmesine katkı sağlamaktadır; buna ek olarak, toplumsal tabakaları oluşturan farklı grupların görev ve sorumluluklarını belirleyen ritüeller, hiyerarşik düzenin oluşumuna da önemli derecede katkı sağlamaktadır. Alıntılarda müzik ve ritüellerin ardından gelen yasalara gelince; onlar müzik ve ritüellerin bir derece daha somutlaştırılmasıyla belirlenen kural ve normların toplumda uygulamaya konulmasını sağlar. Sürecin son aşamasında devreye giren cezalar ise; müziğin, ritüellerin ve yasaların kurduğu düzene uyum sağlamayan kişilere uygulanarak caydırıcı bir etki yaratır. Süreçte son çare olarak devreye giren cezaların amacı; diğer üç yöntemle kurulmuş olan düzenin devamlılığını sağlamaktır.³⁶ Söz konusu süreçte; müzik ve ritüeller sistemin *ahlaki ve kültürel yönünü* oluştururken;

³² Liji Yueji 禮記□樂記, Bölüm 2.

³³ Liji Yueji 禮記□樂記, Bölüm 9.

³⁴ Liji Yueji 禮記□樂記, Bölüm 10.

³⁵ Tayvanlı araştırmacı Lin Mingzhao, müziğin sahip olduğu fonksiyonları şöyle sıralamaktadır: “Müzik, merasimlerde kullanılmasının yanı sıra; insan duygularına etki etme, karakteri yönlendirme, toplum ve siyasette düzen sağlama, eğitime araç olma, yöneticileri eleştirme gibi fonksiyonlara da sahiptir.” (Lin Mingzhao, *Xian Qin Dao Jia De Li Yue Guan*, Wu Nan Tushu Chuban, Taizhong, 2007, s.56.)

³⁶ Çinli araştırmacı Tang Junyi, *Çin Felsefe Tartışmaları* başlıklı çalışmasında toplum düzeninin sağlanmasında göz ardı edilemeyecek olan yasa ve cezaların, müzik ve ritüeller temeline bağlı olarak uygulandığını; bu sebeple önem verilmesi gerektiğini şöyle dile getirmektedir: “Cezaları ve yasaları toplum düzeninin sağlanmasında önemsiz görmek hata olur; çünkü onlar ritüellerin gelişimi ile ortaya çıkar ve sonunda müziğe bağlanırlar”. (Tang Junyi, *Zhongguo Zhexue Yuanlun, Yuandao Erpian*, Xuesheng Chunabshe, Taipei, 1978, s.123.)

yasalar ve cezalar *siyasi ve hukuki yönünü* oluşturmaktadır.

Müzik Kayıtları metninin bölümleri incelendiğinde, ideal toplumun oluşum sürecinde; müzik, ritüeller, yasalar ve cezaların yanı sıra, önemli bir görev üstlenerek sürece olumlu etkiler yapan diğer bir faktör daha göze çarpmaktadır ki; bu da eğitimidir (教). Aslında sürece dışardan bakıldığında eğitimin; insana hem içsel hem de dışsal açıdan müdahale ederek, dört aşamalı bu sürecin her aşamasını birbirine bağlayan bir kavram olduğunu fark etmek mümkün olacaktır. İdeal insan ideal toplum düzeninin oluşturulması amacıyla kullanılan müzik, ritüel, yasa ve cezaların tamamı aslında insanın eğitimi için kullanılan temel araçlarıdır. Örneğin müzik, insan için bir çeşit duygusal eğitim aracıdır; ritüeller ise insanın davranışsal eğitiminin en önemli parçasını oluşturmaktadır. Bunlar; idealleşme sürecinde yol göstermek ve rehberlik etmek suretiyle insan eğitimine katkı sağlamaktadır. Hukuk kuralları ve yasalar ise müzik ve ritüellerle hedefine ulaşamayan eğitim sürecinin bir ileri aşamasıdır. İnsan davranışlarını sınırlandıran ve gerektiğinde insana yasaklar koyan bu aşama, daha çok uyarıcı niteliğinde bir yönlendirici eğitim olma özelliği taşımaktadır. Sürecin son aşamasını oluşturan cezalara gelince; onlar ilk üç eğitim aşamasından yeterince verim alınmadığı durumlarda devreye girerek caydırıcı bir etki yaratmaktadır. Bu bağlamda; ceza sürecinin de insan için bir tür uygulamalı eğitim olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak bu noktada dikkat çekici olan; dört aşamalı bu eğitim sisteminin başlangıcını oluşturan müzik eğitiminin, aynı zamanda tüm sisteme temel oluşturuyor olmasıdır. Müzik temeldir çünkü insan duygularına etki ederek köklü değişimi sağlar; müzik temeldir çünkü insanın içsel ahlaki eğitimi sağlar. Sadece duygusal ve ahlaki gelişimini müzikle sağlayamayan kişiler için eğitim süreci git gide somutlaşmakta ve dereceli olarak artan dışsal müdahalelerle sertleşmektedir. Temelde bu süreçte yasalara ve cezalara ihtiyaç duyulmaması için, müzik ve ritüellerin başarıyla uygulanması yeterli olmaktadır. Çünkü temelde, insanın içsel olan duygusal eğitimi için müzik ve dışsal olan davranışsal eğitimi içinse ritüeller yeterli sayılmaktadır. Söz konusu tespit, *Müzik Kayıtları* metninin on birinci bölümünde de görülebilmektedir: *Müzik halkın kalbine girdiğinde nefreti yok eder, ritüeller uygulamaya konulduğunda, halk rekabet kavgasına girmez. Nezaket ve kibarlıkla halkın iyi yönetilmesi, ritüellerin ve müziğin gereğinin yapıldığı anlamına gelir. O zaman halka eziyet edilmez, derebeyler hizaya girer, askeri güç (silahlar) kullanılmaz, beş ceza³⁷ uygulanmaz, halk felaket görmez,*

³⁷ Muhaddere Nabi Özerdim, söz konusu beş cezayı şöyle tanımlamaktadır: alın dağlamak, burun kesmek, hadım etmek, ölüm ve bacak kesmek. (Özerdim Muhaddere, *Büyük Bilgi ve*

*hükümdar sinirlenmez. Bu gerçekleştirilebildiğinde; müzik halkın kalbine girmiş demektir. Baba ile oğul ilişkileri güçlüyse, yaşlı ile genç arasında bir düzen sırası varsa, tüm ülkede insanlar birbirine saygı ve sevgi duyuyorsa; hükümdar tüm bunları başarmışsa, ritüeller gereğince uygulanmış demektir.*³⁸

Alıntıdan da net biçimde görülebileceği gibi; müzik kalbe ve ritüeller de davranışlara yansıdığında, toplumda düzen sağlamak için ne sert yasalara ne de caydırıcı cezalara ihtiyaç duyulmaktadır. Çin’de Batı Han döneminin ünlü tarihçisi Sima Qian (司馬遷), *Tarih Kayıtları* (史記) eserinin müzik üzerine tartışmaları içeren *Yueshu* (樂書) bölümünde, müziğin ülke düzeni ve siyaset üzerindeki etkisini şöyle dile getirmektedir: *Ülke düzeni, siyaset ve inanç sistemindeki aydınlanmaya bağlıdır, bu da müzikle sağlanabilir.*³⁹

Çin’in köklü tarihinde, yalnızca müzik ve ritüelleri kullanarak siyasetine yön vermiş ve toplumda istikrar sağlamış olan pek çok erdem sahibi yöneticiye rastlamak mümkündür. Ön-Qin dönemi düşünürlerinden Xunzi (荀子), erdemli yöneticilerin müziğe değer verme sebebini şöyle dile getirmektedir: *Müzik bilge hükümdarların sevdiği şeydir. Çünkü müzik halkın kalbine iyilik verir; insan duygularını derinden etkiler toplumsal gelenek ve alışkanlıkları değiştirir; toplumu düzenler.*⁴⁰ Çin tarihinde Weijin Dönemi düşünürlerinden Taocu düşünceye yakınlığıyla bilinen Ruanji’de (阮籍) bu konuda benzer bir görüşü şu şekilde bildirmektedir: *“Yöneticiler müziği kullanır çünkü; toplumsal atmosferin düzenlenmesi, gelenek ve alışkanlıkların değiştirilmesinde müzikten daha iyi bir araç yoktur.”*⁴¹

Söz konusu yöneticilerin müzik ve ritüelleri eğitim aracı olarak kullanmalarına ilişkin bilgileri, *Müzik Kayıtları* metninde de görmek mümkündür: *...Dolayısıyla, eski erdemli yöneticiler merasim ve müzikleri düzenledikleri zaman, insanların ağzını, midesini, kulaklarını ve gözlerini doyuma ulaştırmayı amaç edinmezdi, onlar halkı iyiyi ve kötüyü ayırt edebilmeleri için eğitir; onları insan olmanın doğru yoluna yönlendirirlerdi*⁴², *Müzik, bilge kişinin sevdiği, ona sevinç veren şeydir,*

Müzik Hakkında Notlar, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1963, s.55.)

³⁸ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 11. *Academia Sinica Database*.

³⁹ Han Taoqi ve Wang Zijin, *Xin Shi Shiji*, Sanmin Shuju, Taipei, 2018, s. 1273.

(Shiji Yueshu 史記□樂書, Bölüm 67. *Academia Sinica Database*. <https://ctext.org/shiji/yue-shu> (Web. Erişim: 26 Mayıs 2020))

⁴⁰ Xunzi Yueshu 荀子□樂書Bölüm 6. *Academia Sinica Database*. <https://ctext.org/xunzi/yue-lun/zh> (Web. Erişim: 26 Mayıs 2020).

⁴¹ Ruanji, *Ji Kang Sheng Wu Ai Yue Lun*, Xinhua Shudian, Beijing, 1964, s 85.

⁴² Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 6.

halkın kalbini iyiliğe yönlendirir; insan duygularına derinden etki eder; müzik kullanarak toplumsal gelenek ve görenekleri değiştirmek nispeten daha kolaydır; bu yüzden eski yöneticiler müziği eğitimde kullandılar⁴³, Erdemli kişi bu (iyi) müziği dinlediğinde erdemi ve iyi karakteri daha da artar; küçük (erdemsiz) insan bu müziği dinlediğinde, kendi yanlışlarını fark eder ve tamir ederler. Bu yüzden, halkın eğitiminde müzik en önemli şeydir⁴⁴, ...Bu nedenler, ahlakın (müziğin) parlaklığı insan kalbinde harekete geçtiğinde, halktan onun emrini duymayan kimse olmaz, ritüeller dışta kendini gösterdiği zaman, halktan onun liderliğine itaat etmeyen kimse olmaz. Bu yüzden denilir ki: ritüeller ve müzik kullanılarak verilen eğitimle, sıkıntılı ve zor olan bir şey kalmaz⁴⁵.

Ancak söz konusu durumun, tüm medeni ve kompleks yapıya sahip olan modern toplumlarda uygulanabileceğini söylemek çok da gerçekçi olmayabilir. Bu sebeple bir toplumda gerçek düzenin sağlanması sürecinde; müziğin en temel faktörü oluşturduğundan ve ritüellerin de ikinci sırada yer aldığından bahsedilirken; istikrarlı, birbiriyle uyumlu ve ölçülü olacak biçimde uygulanan yasaların ve cezaların da bu sürece katkısı göz ardı edilmemelidir. Örneğin; *Müzik Kayıları* metninin kırk dördüncü bölümünde ayrıntılı olarak incelenen Wu (武) Müzikli Dans Performansı örneğinde, Shang Hanedanlığı'na son vererek Zhou Hanedanlığı'nı kuran Kral Wu'nun (周武王), hanedanlığın kuruluş sürecinde gerçekleştirdiği siyasi ve toplumsal uygulamalar temsil edilmektedir. Konfüçyüs ve dönemin ünlü müzisyenlerinden Bing Mogu (賓牟賈) arasında geçen bir diyalog üzerinden aktarılan örnekte, yeni kurulmakta olan bir hanedanlıkta ideal siyasi yapının ve ideal toplumsal düzenin oluşumunda aktif rol oynayan *müzik, ritüel, yasa ve ceza uygulamalarının* her birini görmek mümkündür. Söz konusu örnek, metinde şöyle verilmektedir:

... Kral Wu, Shang Kralı'nı yendikten sonra Shang Ülkesi'ne vardı, henüz arabadan inmeden Huangdi'nin torunlarına Ji'yi (薊), Kral Yao'un torunlarına Zhu'yu (祝), Kral Shun'ün torunlarına Chen'i (陳) verdi. Arabadan indikten sonra, Xia soyundan gelenlere Qi'yi (杞) verdi, Shang soyundan gelenleri Song'a (宋) sürdü, Bi Gan'ın (比干)⁴⁶ mezarını onardı,

⁴³ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 26.

⁴⁴ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 35.

⁴⁵ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 45.

⁴⁶ Shang Hükümdarının amcası olan Bi Gang, hükümdarı eleştirdiği için ölüm cezasına çarptırılmıştır. Söz konusu mezar ona aittir. (<https://www.kekeshici.com/guji/liji/71761.html>. Web. Erişim: 20 Mayıs 2020).

Ji Zi'yı (箕子)⁴⁷ serbest bıraktı ve onu Shang Döneminin kutsal bilgelerini arayıp bulmaya gönderdi, hepsinin kovuldukları memuriyet görevlerine geri dönmelerine izin verdi. Halkın üzerinden zorbalığı kaldırdı, memurların maaşını artırdı. Nehri geçerek batıya gitti, savaş atlarını Hua Dağı'nın (華山) güneyine bıraktı ve artık onları savaş arabalarını çekmek için kullanmadı. Sığırlar şeftali ormanları kırsalına bırakıldı, onlar da artık savaşlarda servis edilmek için kullanılmadı. Savaş arabaları ve zırhlı elbiseler depolara kaldırıldı ve bir daha kullanılmadı. Kalkan ve mızraklar baş aşağı asıldı ve kaplan derisiyle kaplandı, orduları yöneten generaller derebeyi olarak atandı. Silahlar kılıflarına kondu. Böylece dünyada herkes Wu Kralı'nın artık güç (silah) kullanmayacağını anlamış oldu. Ordu dağıtıldı, şehrin dışında ok atma merasimleri düzenlendi, bu merasimlerde solda Lishou (豨首) şarkısı, sağda Zhouyu (騶虞) şarkıları söylendi. Savaş alanlarında zırhları delen ok atma durdu. Merasim kıyafetleri giyildi, merasim şapkaları takıldı, kemerlere fildişi nişanlar takıldı, muhafızlar kılıçlarını bıraktılar. Ming Tang'da (明堂)⁴⁸ ataların ruhuna dua edildi, kurban verildi ve halk sadakati öğrendi. Hükümdarı sık sık görmeye başlayan derebeyleri, nasıl tebaa olmaları gerektiğini öğrendi. Hükümdar bizzat tarlaya indi ekim yaptı, derebeyler ona saygı duymaları gerektiğini anladılar. Bu beş husus, tüm dünya için örnek bir ders oldu. Üç ihtiyar ve beş bilgeye ziyafet verildi⁴⁹, hükümdar kollarını sıvayarak kurban hayvanını kendisi kesti, sosunu bu insanlara ikram etti, şarabı içmeleri için verdi, tacını giydi ve kalkanını tuttu, derebeyler için dans etti. Bu şekilde Zhou Hanedanlığının ahlaki eğitimi dört tarafa yayıldı, müzik ve ritüeller ahenkle uygulandı.⁵⁰

Alıntıda; müzik ve ritüellerle kazandığı ahlaki erdemini, yeni bir hanedanlığın kurulması esnasında aldığı siyasi ve toplumsal kararlara yansıtan Wu Kralı'nın, toplumda huzuru, refahı ve barışı hedefleyen başarılı girişimleri net biçimde görülebilmektedir. Örnekte, Wu Kralı tarafından yenilgiye uğratılan Shang Hükümdarı'nın, kendi ailesi başta olmak üzere, yönetimi altındaki halka çektiği eziyetler gözler önüne serilmiştir.

⁴⁷ Shang Hükümdarının amcası aynı zamanda hocasıdır. Hükümdarı eleştirdiği için hapis cezasına çarptırılmıştır. (<https://www.kekeshici.com/guji/liji/71761.html>. Web. Erişim: 20 Mayıs 2020).

⁴⁸ Ata ruhlarının küllerinin bulunduğu ve onlara dualar düzenlenen aydınlık salon. (<https://www.kekeshici.com/guji/liji/71761.html>. Web. Erişim: 20 Mayıs 2020).

⁴⁹ Mühaddere Nabi Özerdim'in Müzik Kayıtları çevirisinde 3 ihtiyar, 5 tecrübeli olarak çevrilen bu cümleyi; 3 erdem ve 5 yetenek sahibi olan bilgiler olarak da anlamak mümkündür.

⁵⁰ Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 44.

Alıntıdan anlaşıldığı üzere Shang Hükümdarı, yönetimini eleştiren amcalarından birini hapse attırmış, bir diğerini ise öldürtüp mezarını dahi yaptırmamıştır. Bununla birlikte; memuriyet görevlerinde bulunan pek çok bilge kişiyi görevlerinden almış ve uzak bölgelere sürgün etmiştir. Devlete mensup diğer memurlara maaşlarını ödememiş ve yönetimi altındaki derebelere hak ettikleri toprakları vermemiştir. Örnekte, hem ahlaki hem siyasi açıdan son derece başarısız bir profil çizen Shang Hükümdarı'nın aksine; Wu Kralı yönetime gelir gelmez önce toprakları derebeyleri arasında paylaşmış, sonra Shang Hükümdarı'nın amcalarına gereken saygıyı göstermiş, sürgüne yollanan bilgeleri ve değerli memurları geri çağırarak itibarlarını teslim etmiştir. Bununla birlikte; verdiği davetlerde misafirlerine bizzat hizmet etmiş; gerektiğinde tarlada çalışarak, gerektiğinde kurban keserek, gerektiğinde merasimlerde bizzat görev alarak mütevaziliğiyle tebaasına örnek olmuştur. Ayrıca, kralın savaşın ardından uzun süreli barış kararı alarak savaşa dair tüm hazırlık ve uygulamaları ortadan kaldırması, halkı için oluşturacağı istikrarlı, huzurlu ve barış içersinde bir yaşam ortamının garantisini vermektedir. Wu Kralı'nın aldığı tüm bu karar ve uygulamalar; bir insanın müzik eğitimiyle kazanmış olduğu ideal karakter ve ahlaki erdemini somut yansımalarını göstermektedir.

Alıntıda ayrıca bilgisi verilen tüm merasimler, davetler, dua törenleri, danslar ve tören kıyafetleri; içerisinde örf, adet, gelenek ve göreneklere barındıran ritüellerin somut örneklerindedir. Devletin kuruluş sürecinde, siyasi ve toplumsal yaşamı düzenlemek amacıyla Wu Kralı tarafından alınan tüm kararlar ile bu kararları yürürlüğe geçiren uygulamalar ise; ritüellerin bir adım ilerisine geçmiş olan kanun ve yasaların birer örneğidir. Wu Kralı'nın savaşın ardından, Shang soyundan gelenleri uzak bölge olan Song'a sürmesi ise, siyasi düzenin sağlanması amacıyla uygulanan, dönemin ceza örneklerindedir.

Müzik Kayıtları metninde ayrıntılı biçimde aktarılan Wu (武) Müzikli Dans Performansı örneği; ideal insan ideal toplumun oluşumuna katkı sağlayan *müzik, ritüel, yasa ve ceza* yöntemlerinin tamamını bu şekilde içerisinde barındırmaktadır. İnsan için iyi bir yol gösterici, toplum içinse iyi bir düzen sağlayıcı olan bu dört faktör; örnekte de görüldüğü gibi birleştiği ve aralarındaki bağı *eğitim* ile güçlendirdiği taktirde; sistematik bir bütünü oluşturarak dengeli (平衡), uyumlu (和諧), ölçülü (適度), dinamik (動態或活力) ve düzenli (秩序) bir toplum yapısını ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç

İdeal toplumun temel yapı taşı ideal karaktere sahip olan insandır; ideal insan karakterinin temelini ise insanın sahip olduğu olumlu duygular ve bu

duyguların yön verdiği olumlu tavır ve davranışlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda Çin Klasik metni *Müzik Kayıtları*'nda; insan duygularının temeli müziğe, tutum ve davranışlarının temeli ise ritüellere bağlanmaktadır. Dolayısıyla; klasik metinden yola çıkarak, bir toplumda kurulacak olan ideal düzenin ilk adımının müzik ile atılabileceğini söylemek mümkündür. Ancak bu noktada müziğin insan karakteri ve insan ürünü olan toplum üzerinde yapıcı etkiler yaratabilmesinin; öncelikle kendi iç yapısında barındırdığı, sonra da etkileşimde bulunduğu insanlara yansıttığı bazı olumlu niteliklere bağlı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Müzik öncelikle kendi içinde *uyumlu, dengeli, ölçülü ve dinamik* olmalı, sonra da doğanın mükemmel düzenini örnek alarak sağladığı bu iç düzeni, insan aracılığıyla topluma yansıtılabilmelidir.

İdeal insan karakterinin oluşumunda ve ideal toplumun şekillenmesinde; insan için içte faaliyet gösteren müziğin yanı sıra, dışta faaliyet gösteren ritüellerin de önemi göz ardı edilemez. *Müzik Kayıtları* metninde, müzikten sonra en çok sözü edilen kavramın ritüeller olduğu söylenebilir. Metinde ritüellerin, müziğin temelinde ortaya çıktığı ve müziğe uyum sağlamak koşuluyla uygulandığı belirtilmekle birlikte; temelde müziğin ayrılmaz bir parçası olduğuna dikkat çekilerek, önemi vurgulanmaktadır. Klasik metinde ritüellerin de, müziğin gösterdiği fonksiyon gibi, insan ve toplum üzerinde olumlu ve yapıcı etkiler yaratabilmesi; doğa ile iç içe olması ve doğa düzenini örnek alması şartına bağlanmaktadır.

Bununla birlikte; müzik ve ritüeller; ideal toplum düzeninin oluşturulması sürecinde, hem sahip oldukları temel özellikler hem de üstlendikleri görevler açısından farklı niteliklere sahiptirler. *Müzik Kayıtları* metninde oldukça dağınık biçimde verilmiş olan müzik ve ritüel tanımlamaları üzerinden bir sınıflandırma yapıldığında; müzik ve ritüeller arasındaki farklar şöyle sınıflandırılabilir: müzik göğe, ritüeller yere aittir; müzik hareketi, ritüellerin sükuneti temsil eder; müzik birleştirici, ritüeller ayrıştırıcıdır; müzik içsel duyguları, ritüeller dışsal tavır ve davranışları şekillendirir; son olarak müzik insanda sevgi duygusunu, ritüeller ise saygı, doğruluk ve adalet duygularını temsil eder. Ancak sahip oldukları bu farklı görevler sayesinde müzik ve ritüeller; bir araya geldiklerinde bir bütünün iki parçasını oluşturarak, uyum ve denge içerisinde birbirini tamamlayan, çift yönlü bir sistemi ortaya çıkarmaktadırlar.

Ancak bu noktada ideal toplumun oluşumuna etki eden tek faktörün, içinde yalnızca müzik ve ritüelleri barındıran bu sistem olduğunu düşünmek hatalı olacaktır. Çünkü toplumlar, tarihsel gelişim süreci içerisinde, ilkel ve basit toplum düzeninden, medeni ve kompleks toplum düzenine doğru geçiş yaparken, topluma yön veren temel faktörlerin de, ihtiyaç doğrultusunda,

içten dışa ve soyuttan somuta doğru gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda; Müzik Kayıtları'nın ilgili bölümlerine bakıldığında, toplumsal düzeni sağlayan faktörlerin; *müzik, ritüeller, yasalar* ve *cezalar* sıralamasıyla verildiği görülebilmektedir. Buna göre; toplum düzeninin sağlanmasında; müzik ve ritüellerin yetersiz kaldığı durumlarda devreye uyarıcı niteliğinde olan yasalar girmekte; yasalardan da verim alınmadığında ise caydırıcı cezalar uygulamaya alınmaktadır. Aslında buradaki temel amaç; insanı, doğaya ve doğal düzene en yakın olan sade ama ideal toplum yapısına geri döndürmektir. Bu noktada kullanılacak olan temel araç ise *iyi müziktir*⁵¹.

Müzik Kayıtları metni incelendiğinde; bir müziğin *iyi müzik* olarak nitelendirilebilmesinin ilk şartının doğaya ve doğa düzenine olan bağlılığı olduğu görülebilmektedir. Bu bağlamda, doğal bir müzikten beklenen en önemli özelliklerin; basit ve sade olması, doğanın saflığını ve sadeliğini yansıtması ve insan için en ideal olan doğal düzene dönüşü hedef alması olduğu söylenebilir.⁵² Çünkü toplumsal yapı karmaşıklaştıkça doğadan uzaklaşır, doğadan uzaklaştıkça yapaylaşır, yapaylaştıkça insanın doğal benliğinin ve kontrolünün dışına çıkar ve kontrol edilebilmek için dışardan sert müdahale yapılmasını gerektirir. Oysa ideal toplumun yapısı basittir, basit toplumu şekillendiren şey ise doğanın içinden gelen ve kendine doğal düzeni örnek alan müziktir. Bu sebeple ideal toplumun temeli ideal insan

⁵¹ Batı Han Dönemi tarihçisi Sima Qian, *Tarih Kayıtları* metninin Yueshu (樂書) bölümünde iyi müzik olarak değerlendirdiği Yayue (雅樂) ile ilgili olarak şöyle bir tespitte bulunmaktadır: “*Yayue; halkın yaşam tarzını düzenler; alışkanlıklarını değiştirir ve idari düzen sağlanmasında önemli rol oynar.*” (Han Taoqi ve Wang Zijin, 2018, s.1214.), (Shiji Yueshu 史記□樂書, Bölüm 1. *Academia Sinica Database*. <https://ctext.org/shiji/yue-shu> (Web. Erişim: 26 Mayıs 2020)).

⁵² Müzik Kayıtları metninin on birinci bölümünde en yüce müziğin ve en yüce ritüellerin sade ve basit olanlar olduğu ifade edilmektedir: “*...En yüce müzik sade olandır; en önemli ritüel basit olandır.*” (Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 11.

Çin düşünce tarihinde, Ön-Qin Dönemi düşünce akımlarının ön sıralarında gelen Taoizm'in kurucusu Laozi da, kendisinin kaleme aldığı varsayılan *Daodejing Klasığı*'nde; fazla ve karmaşık olan seslerin kulağı sağır edeceğini ifade ederek, en yüce müziğin sade ve basit olan müzik olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu cümleler klasik metinde şu şekilde geçmektedir: “*Beş renk gözü kör eder, beş ses kulağı sağır eder, beş tat ise duyuları köreltir...*” (Wu Yi, *Lao Tzu Jie Yi, Daodejing Bölüm 12*, San Min Shu Ju, Taipei, 2003, s. 54), “*...yüce müzik sessiz, yüce görüntü şekilsizdir...*” (Yu Peilin, *Lao Tzu Du Ben*, San Min Shu Ju, Taipei, 2004, s.27)

İyi müziğin sadeliği konusunda bir diğer görüş ise Çin tarihinde Weijin Dönemi düşünürlerinden olan ve Taocu düşünceye yakınlığıyla bilinen Ruanji'ye (阮籍) aittir. Ruanji bu görüşünü şöyle dile getirmektedir: “*Değişimin temeli sadeliğe dayanır. İyi müzik de sadeliğe dayanır. İyi müzik karmaşık değildir. Ne sesi ne de tadı dikkat çeker.*” (Ruanji, *Ji Kang Sheng Wu Ai Yue Lun*, Xinhua Shudian, Beijing, 1964, sy 81.)

karakteri; ideal insan karakterinin temeli insanın doğal benliği (人的自然本性); insanın doğal benliğinin temeli ise doğadan gelen müziktir (自然音樂)⁵³.

Kaynakça

- Chen Zhangxi, “Tangjünyü Liji Quanshi de Tese Ji Qi Jiazhi Yiyi”, *Jiedi Qikan* (揭諦期刊) Sayı:4, July 2002, s.165-193.
- Chiang Ünal Gonca, “Üç Yönüyle Dao De Jing: Evren, İnsan ve Siyaset”, *Felsefe Dünyası* 2011/2, Sayı: 54, s.155-170.
- Han Taoqi ve Wang Zijin, *Xin Shi Shiji*, Sanmin Shuju, Taipei, 2018.
- Lin Mingzhao, *Xian Qin Dao Jia De Li Yue Guan*, Wu Nan Tushu Chuban, Taizhong, 2007.
- Özerdim Muhaddere N., *Büyük Bilgi ve Müzik Hakkında Notlar*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara,1963.
- Ruanji, “*Ji Kang Sheng Wu Ai Yue Lun*”, Xinhua Shudian, Beijing, 1964.
- Tang Junyi, *Zhongguo Zhexue Yuanlun Yuandao Erpian*, Xuesheng Chubanshe, Taipei, 1978.
- Xie Bingying, *Sishu Duben*, Sanmin Shuju Taipei, 2003.
- Wu Yi, *Lao Tzu Jie Yi*, San Min Shu Ju, Taipei, 2003.

⁵³ İdeal topluma temel oluşturan ve erdemli yöneticiler tarafından amaçlanan “insanın kendi doğal benliğine geri dönüşü” (回歸到人的自然本性) ile müzik ilişkisi, *Müzik Kayıtları* metninde şu cümlelerle verilmektedir: “...Müzik kalbe ulaştığında; huzurlu, doğru, saf ve dürüst bir kalp kendiliğinden oluşur. Böyle bir kalp mutluluğu getirir, mutluluk huzuru getirir; huzur devamlılığı getirir; devamlılık göğe, gök tanrıya ulaştırır.” (Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 45. “...Bu yüzden erdemli kişiler ideallerine doğru yön vermek için kendi özlerine (doğasına) dönerler, müziğe teşvik ederek eğitimlerindeki eksikleri tamamlarlar. Müzik yaygın hale geldiğinde, halk doğru yola girmiş demektir, bu da erdemın göstergesidir. Erdem, insan doğasının başlangıcıdır. Müzik ise erdemın bir süsüdür.” (Liji Yueji禮記□樂記, Bölüm 33.

Müzik ve Ritüellerin ancak insan doğası temelinde ideal standardına kavuşacağı konusunda, Çinin günümüz yazarlarından Chen Zhangxi’de şöyle görüş bildirmektedir: “Hem ritüellerin hem de müziğin ideal standardı yakalaması; sonunda insan doğasına geri dönmemesine bağlıdır.” (Chen Zhangxi, “Tangjünyü Liji Quanshi de Tese Ji Qi Jiazhi Yiyi”, *Jiedi Qikan* (揭諦期刊) Sayı:4, Temmuz 2002, sy.187.)

Benzer şekilde Konfüçyüs de, doğal ve ahlaki benliğini etkin şekilde kullanabilen yöneticileri kutup yıldızına benzeterek; bu tip yöneticilerin istikrarlı ve her şeye hakim olabilen karakterlerine vurgu yapmaktadır: “Ahlaki benliğiyle ülke yöneten yönetici kutup yıldızı gibidir; o sabit durur ve her şey onun etrafında döner.” (Xie Bingying, *Sishu Duben-Lunyu*, Sanmin Shuju Taipei, 2003, sy.76.)

Ye Jinxia, “Ruanji Yuelun Yu Jikang Shen Wu Ai Yuelun Yi Feng Yi Su Guan Zhi Bijiao”, *Journal of Yuanpei University of Science and Technology*, No:12, December 2005, s.113-124.

Yu Peilin, *Lao Tzu Du Ben*, San Min Shu Ju, Taipei, 2004.

İnternet Kaynakları

*Liji Yueji*禮記□樂記. Academia Sinica Database. <https://ctext.org/liji/yue-ji> (Web. Erişim: 26 Mayıs 2020).

Lunyu 論語. Academia Sinica Database.<https://ctext.org/analects> (Web. Erişim: 26 Mayıs 2020).

Shiji Yueshu 史記□樂書. Academia Sinica Database. <https://ctext.org/shiji/yue-shu> (Web. Erişim: 26 Mayıs 2020)

Xunzi Yueshu 荀子□樂書. Academia Sinica Database.

<https://ctext.org/xunzi/yue-lun/zh> (Web. Erişim: 26 Mayıs 2020)

<https://www.kekeshici.com/guji/liji/71761.html>. (Web. Erişim: 20 Mayıs 2020)